

DUŠAN D. VUKSAN: CRNOGORSKI PRAVITELJSTVUJUĆI SENAT

Senat, kao vrhovni sud u zemlji osnovao je Vladika Rade 1831. godine. Organizacija sudstva bila je jednostavna. Primitivni sudije bili su stotinaši (u doba knjaza Danila desečari), kapetanski sudovi bili su prvostepeni, a Senat vrhovni sud. Pisanih zakona za primitivne sudove nije bilo, a nije ih bilo ni za kapetanske. Za Senat postojao je (u rukopisu) »Zakonik opšti crnogorski i brdski« Mitropolita Petra I iz god. 1798. Ovaj zakonik bio je na snazi sve do god. 1855., kad je knjaz Danilo izdao svoj Zakonik.

Ja ovdje ne spominjem »Zakone otačastva«, iz god. 1833. koje je izradio tadašnji predsjednik Senata Ivan Vukotić, jer nijesam našao potvrde, da se po ovim Zakonima sudilo¹. Isto tako ne spominjem i jedan rukopisni Zakonik kneza Nikole, o kome znam samo to iz jednog pisma Bogišićeva knezu Nikoli, da je postojao i da ga je tražio od Kneza. Danas u Drž. Arhivi na Cetinju nema toga Zakonika. Možda bi se mogao naći u ostavini pok. Bogišića?

Stupanjem na presto kneza Nikole ukinuti su desečarski sudovi i ostali samo kapetanski i Senat. Kapetani, pored sudijske dužnosti, bili su i organi izvršne vlasti i vojno-upravni organi.

Kao što rekosmo, niti sudovi nijesu imali pisanih zakona, i pita se kako su sudili? Nema sumnje, da su sudili više po zdravoj pameti, no po kakvom običajnom pravu. Što kapetan nije mogao sam presuditi pozivao je za savjetnike plemenske glavare, a možda i druge pametne ljude. U ostalom, oni nijesu ni sudili kakve velike prestupe, a većinom sve njihovo suđenje svodilo se na to, da parničare izmire. Što nije mogao kapetan svršiti — pa i ako je bilo u njegovoj kompetenciji — on je parničare sa sprovodnim aktom upućivao Senatu. Takav je n. pr. ovaj akt kapetana Nikole Milutinovića:

»Visokoslavnom Senatu na Cetinje. Pišemo vi poradi Jovana S., a to kako se oženio kćerom Škera K. na dva dana pred božitnje poklade. On nema ništa, no je krenuo u Srbiju i ne oće ženu da sobom vodi. A ona veli: »Ja oću s njim kud god on obrne, ako će me držat za svoju ženu. Idu k va(ma), pa vi kako naredite. I da ve Bog živi! — Vaš pokorni kapetan...«

Kapetani su sve svoje presude slali Senatu. Ja sam pregledao samo nekoliko godina akta Senata (1869.—1875.) i nijesam mogao naći tome razloga. Da li je kapetanska osuda bila odmah izvršena, ili ju je trebao potvrditi Senat, to ne mogu reći, jer ni na jednoj kapetanskoj presudi nema senatske aprobacije. Ja mislim, da su kapetani slali svoje presude

¹ Vidi o ovom moj članak: Jedan projekt crnogorskog zakonika iz doba Vladike Rada. »Zapisi« I. 44 i d. Cetinje 1927.

Senatu stoga, da bi Senat imao sva dokumenta u rukama, ako bi se osuđeni žalio.

Mi ćemo navesti ovdje jednu, ili dvije kapetanske presude, da se vidi zašto su oni sudili i kako su sudili.

Tako kapetan pop Pero Piletić izvještava Senat:

»Visokoslavnom Senatu Crnogorskom i Brdskom na Cetinje pozdrav. Pišemo vi za iskonet jedne davije, kako davija Bajo B. na popa Mitra N., kako je njegov vo uboo kravu Bajovu i — krava lipsa. I dođoše da se sude. I ja pita: »Je li vo opak bio?« I kazaše, da nije. I ja ne mogo nač, da mu plati ništa. I on kaže, da nijesu goveda nagnali na njegova, ne bi mu kravu uboli, no mu bi krava zdravo bila. A pop Mitar kaže: da ga nijesu zvali da zajedno pasu²; ne bi tu ni ćera. I da ste zdravo. Vaš pokorni kapetan...«

Kapetani su mogli i da kazne globom. (Neznam, do kolike sume.) Tako jedan kapetan, pošto je na daleko i široko ispričao svađu između popa Miluta i popa Vukala, najzad navodi inkriminirane riječi i kaže: »U svađi Vukale reče Milutu: Kad bi mi bio ti Bog i Gospodar, odio bih u Rusiju, najpošlje bi se i turčio i opet krstio³ i nebih te mogao trpljeti.« Kapetan je osudio Vukala s motivacijom: »zašto je onako nerazumne riječi govorio« — na 5 taliera globe i parničke troškove.

Kapetanski sudovi funkcionisali su sve do kapitulacije Crne Gore. Istina, još 1879. djelokrug njihovoga rada je smanjen — te godine osnovani su oblasni sudovi —; oni su sudili u građanskim sporovima do 100 perpera i rješavali sporove o smetanju posjeda i o pomeđaškom poslužju. Po krivičnoj nadležnosti sudili su istupe protiv imanja do 200 perpera i proste uvrede.

Senat nije bio samo vrhovni sud, on je u isto vrijeme pored vladara bio vrhovna državna uprava za sve građanske i vojničke poslove. Senat je imao u rukama i državnu kasu, a isto tako i magazine za sve državne potrebe.

Naloge za isplatu davali su pojedini senatori i knez. Nalozi su bili kratki. Tako n. pr. pod br. 135/70 ima ovaj nalog: »Đuro,⁴ dati ćeš Gnu protu Sundečiću dukata stotinu na konat državni. — Nikolai«. Ili još jednostavnije: »Đuro! da dadeš listodavcu talijera šest. — Nikolai«. Nijesu obrazloženiji bili ni senatski nalozi: »Vojvoda Đuro, dadni Iliji Živkovu što je učio trubače na Rijeku ima dvije godine talijepa 3. — V. Plamenac«. Po 100 fiorina izdato je na privatnu depešu: »Dimitriju Pećaninu. Išti Veroviću 100 fiorina i srećan ti put. — Božo Petrović«. (br. 155/70).

Senat je pomagao i književnost. Sekretar senata pod br. 51/69 piše: »G. Vojv. Đuro. Izvolite dati dvanaest fiorina G. Jov. Sundečiću za pomoć »Orlića« štampavanju«.

Senat je (br. 110/70) platio »večeru za 27 pjevača Društva Jedinstva su 2 karatela bire«.

Kao što rekosmo Senat je imao u rukama i slagališta, no ne samo municije i žita, no i drugih sitnih stvari. Tako upravnih telegrafa Nikola

² Prilično nezgodna stilizacija!

³ Kao da je i sam Vukale — i ako u afektu — osjetio, da je kao sveštenik pretjerao.

⁴ Vojvoda Gjuro Cerović, bio je glavni blagajnik.

Brzak piše ovo trebovanje: »Gospodine Vojvoda. Izvolte mi poslati svijeća i furminante za kancelariju«. Vojvoda donosi ovo rješenje: »Podaj Jovane, pa zapiši. — V. Cerović«. Ispod ovoga bilježi Jovan: »Na ovaj biljet dao sam 6 paka svijeća i 6 škatule šulferine«. No procedura još nije gotova. Pop Vidak — valjda glavni šef slagališta — posumnjao je na ovo trebovanje i vraća ga Vojvodi s ovim pitanjem: »Je li ovaj biljet od Vas, jer za kancelariju nijesu iz mene uzimali još ništa do ovoga, a viđu na koga piše. Očekujem odgovor«. Ovaj akt vratio je vojvoda s lakonskim rješenjem: »Jeste, popo!«

Osim ovoga Senat je izdavao pod zakup sve monopole i izdavao na kontrakt mnoge poslove. Tako su izdavana na godinu dana spirituozna pića i striktno određene cijene po oki. Izdat je pod zakup magazin »zobi za strance«. Interesantno je, kako je Senat mogao primiti na sebe jednu odredbu ugovora, kojom se obavezao »da nijedan stranac ne smije kupiti zob, osim kod zakupnika«. Interesantan je ugovor s državnim ključarima tamnice. Naročito su interesantne tačke 3. i 4. Tačka 3. glasi: »Obvezujemo se Senatu, ako bi tavnica uteka iz tavnice, da mi dva podležemo pod istu kazan bjegunca i to kako kazan, tako i od svojoj rani⁵«. Član 4. glasi: »Senat daje ključarima punu moć, da su slobodni ubiti tavnica s onu stranu Vlaške Crkve i Grude, koji bi u dan krenuo da beži, a noću pred sama vrata tavnice, ili na tige od tavnice«.

Senat je dalje sastavljao budžet. Prihodi i rashodi dijelili su se u dvije grupe: državni i praviteljstveni. Od ovih budžeta sačuvan je po gdje koji u arhivi Senata, pa se ne može dati godišnji pregled.⁶ Senatu su kapetani donosili daciju, polagali račune od svojih globa, sva nadleštva uopšte, koja su prihodovala, slala su izvještaje i novac Senatu.⁷

No pored svega toga, ipak, glavni posao Senata bio je sudski. Da bi pravda bila onako, kako treba, Senat je strogo pazio na rad kapetanskih sudova, koji su u prvoj instanciji vodili isljeđenje i dostavljali Senatu krivice, za koje nijesu imali kompetenciju suđenja. Za kapetane su birani najvideniji ljudi u plemenu; na pismenost se nije pazilo, bilo ih je i nepismenih, a i oni, koji su bili pismeni, tako su slabo pisali, da se veoma teško snaći u njihovim hijeroglifima. Za najmanju grješku Senat je kažnjavao kapetane globom. Tako je n. pr. kapetan Pero P. »kažnjen radi neizvršenja naredaba u korist narodne kase sa 23 talijera i 3 cvančike globe«. Kako je bilo zabranjeno primati goste u oči krsnog imena, a o to se ogriješio kapetan grahovski, to mu Senat javlja: »Globivamo te 2 talijera, zašto su bili na Đurđev-dan u veće prijatelji ti u kući i tu noćili. Drugoga nikoga da ne smiješ globiti u Grahovo, zašto je o Đurđevu-dne primao prijatelje« (br. 363/69). Izgleda, da je Senat na pogdjekoga kapetana sumnjao, da pravo radi. Ne mogući ga drugačije uputiti u pravičan rad, on ga zaklinje. Tako radi neke kazne Pava P. piše Senat kapetanu: »da imaš po tvojoj duši i sreći sve prodat, a novce poslat što prije ovamo« (br. 191/60). Jedan kapetan javlja Senatu, da ne može uhvatiti jednog zlikovca. Senat mu šalje ovaku naredbu: »Dajemo ti

⁵ Ne znam, da li je Senat primjenjivao ovu tačku, jer je — i ako ne mnogo, ipak bilo bjegstva iz tamnice.

⁶ Kasnije, kad je osnovano Min. Fin. ova su dokumenta iznesena tamo, i tu se može naći detaljan predlog prihoda i rashoda po godinama.

⁷ Našao sam samo prihod telegrafa za avgust i septembar 1870. Za avgust bio je prihod: a) »od međunarodne radnje« fior. 54·3; b) »od crnogorske radnje« fior. 12·6, a za septembar a) 45·8½ i b) 13·4½ fiorina.

strogu zapovijest, da uvatiš Milutina M., da će poginuti 10 ljudi, i da ga predaš sudu u ruke«.

Vrste zločina su kao i današnje, samo u mnogo manjem broju. Najviše je ubijstava, većinom iz osvete, a i radi drugih razloga, veoma rijetko radi koristoljublja. Dosta je prestupaka bluda. Ovaj porok strogo se kažnjavao i bio je gotovo u potpunosti vrijeme iskorijenjen. Krađa je veoma rijetka; po gdjejkoji primjer ima pokušaja trovanja, pobačaja i t. d. Tuča je bilo mnogo, zelenaštva jedan slučaj u pet godina. Ima nekoliko slučajeva rdavog postupanja sa ženom i svega jedan slučaj paljevine.

Navešćemo nekoliko presuda po svim ovim vrstama zločina i u koliko bude moguće citiraćemo §§ Zakonika, po kome je presuda izrečena; jer to u presudama nije spominjano.

I. Ubijstvo:

Neki Nikola V. ubio je Rista V. Priznaje zločin: »za to, što mi je uzeo devojku, koja je za mnom isprošena bila ima već 8 godina i za to sam ga ubio«. Senat je donio ovu presudu: »Pošto je ta stvar (isprošenje djevojke za Nikolu) zastarala u toku od 8 godina, i pošto devojka istoga Nikolu nasilno nije ostavila, a Rista uzela, nego po njenoj volji i roditeljskom odobrenju, to se Nikola V. danas po crnogorskom zakonu blaženo počivšeg kralja Danila, ustanovljenog 1855., osuđuje na smrt⁸« (br. 10/78).

Neki Periša M. oženi se Ludom, ćerkom Đola B. No Luda je u to vrijeme već bila zatrudnjela s Tomom T. »Ne znajući Periša da je detinja, odvede je i vjenča«. Kad mu Luda kaže što je u stvari, on je »ispresijeca nožem⁹ i kapetan kazni ga za to globom od 26 talijera. Poslije Periša gada Toma iz puške, no ne pogodi ga. Senat ga osudi za ovo na 6 godina tamnice.¹⁰ Poslije godinu dana knjaz mu oprostio kaznu, pošto je obećao, da će Ludu uzeti k sebi, da se neće svetiti Tomu i »da će oprostiti i zaboraviti na sve prošlo«. On zbilja uzme Ludu i živio je s njom dvije godine i imao dvoje djece. Ali poslije dvije godine namjeri se negdje na Toma i ubije ga. Senat, po svom pravosuđiju u svom zasjedanju za učinjeno ubijstvo presudi Perišu da podnese smrtnu kaznu« (br. 2/74).

A ubijalo se često iz nikakvih razloga. Tako je neki Živko M. ubio svoju ženu Njegosavu, kako sam kaže »ni za šta drugo, već stoga, što ona mene poče sramotiti«. Senat ga »presudi na vječitu robiju, a sve njegovo da (se) proda i u državnu kasu donese, da se s tim izdržaje¹¹« (br. 71/76).

Ili: neki Mašan Đ. ubio je Stanka Đ., kako sam kaže s razloga: »Ja sam imao mržnje na pokojnog Stanka za neke riječi njegove žene, te (je) imala s mojom majkom, koje je kapetan smirio; to je bilo nazad 6 godina«. — Senat je Mašana osudio na smrt (br. 22/72).

Neki Marko Č. optužen je, da je ubio tri Turčina. Na sudu priznaje: »Ubio sam ih za to, što su Turci, a drugo mi ništa dužni nijesu bili, no da sam moга bih ih 50 posjeka!« Senat s obzirom »1) što je Marko bio prema knjazu i otečestvu dobro raspoložen; 2) što nije bio kažnjavan i 3) što je u ono vrijeme u ajduke odmetnuo se, kad je bio rat između Crne

⁸ Gl. 27. Danilova Zakonika» da bude ognjem iz pušaka raznesen«.

⁹ Pretežak izraz, znači valjda »izranjava«.

¹⁰ Pokušaj izdajstva nije predviđen Zakonikom.

¹¹ Zakonik ne pravi razliku između muške i ženske glave. Senat je, kako se vidi smatrao, da je ženska glava jeftinija od muške i osudio je Živka na vječitu robiju, a ne na smrtnu kaznu prema gl. 27.

Gore i Turske, pa mu nije poznato bilo, da je slobodno hajdukovati« — kažnjava se sa 6 godina tamnice (br. 15/69).

I žene su za ubijstvo osuđivane na smrt i vječitu robiju.

Anđuša N. ubila je Maricu A. s razloga »kad bi se god sa mnom pokarala, naodila mi je nepravedno kao udovici više domaćina«. Izgleda, da je Anđuša Maricu i opljačkala i ako ona ne priznaje: Odluka je bila ovaka: »Videći Senat, da je Anđuša ubila Maricu na božoj pravdi bez ikakve krivice, za koje se sujma, da je ni zašto drugo ubila nije osim za novce, koje su pri pok. Marici bili, koji se pri mrtvoj nijesu našli, za to Senat po svom pravosudiju presudi u svom zasjedanju Anđušu N. za nepravedno ubijstvo, koje učini nad Maricom A., da podnese smrtnu kazan«¹² (br. 3/74).

Neka Stake B. živjela je s mužem tek 1½ mjesec. »Poslijed jednu veče ležeći zajedno, digne se Stake i sjekirom ubije ga i svu mu glavu stuče, a poslijed kuću zapali«. Stake priznaje zločin; ubila je muža »stoga, što bješe star, nevaljan i ukletva«. Senat je, valjda, uzeo u prizrenje razliku u godinama muža i žene (Staki je bilo tek 19 god.) i osudio je »na vječitu robiju«¹³ računajući od 1. januara 1876.! (Presuda je izrečena 15. maja i. g.) (br. 12/76).

Interesantan je iskaz nekog Ilije S., koji je radi ubijstva bio presuđen na 12 godina robije i utekao u Tursku. Poslije se javio svojevolumno sudu. Na pitanje, da li je učinio kakvo zlo, otkad nije bio u zemlji, odgovorio je: »Jesam krao sa Stevanom P. i Đokom L. i drugima; uz to sam posjeka dva Turčina«. Na pitanje: zašto se vratio u otadžbinu, kaže: »Da predem u Nikšić, da bih našao krvnika Stevana P.,¹⁴ da ga ubijem,¹⁵ i ako bih mogao naći Lazara Š., u koža mi je bilo moje oružje, da mu ga uzmem i ako mognem, da ga pozovem na megdan« (br. 2/69).

II. Trovanje:

O pokušaju trovanja našao sam samo jedan slučaj. Neka Plana Đ. udata, na silu, tek godinu dana. Kaže, da ga je prvi put vidjela »onaj isti dan pred crkvom, kad su me povelili, i to u mrak — mjesec grijaše«. Kaže, da ju je bio i tri put tjerao. Otrov je kupila u jednog Turčina u Podgorici za 3 groša. Turčin joj u početku, kad mu je kazala, zašto će joj otrov, nije htio dati otrova, »ali kad sam ga prekulila, dao mi je«. U noći muž joj zatraži vode i ona mu uspe otrov, no »on opazi i pobjljuje se i pita: »Što je ovo« — Ja rekoh: »Ništa ne znam!« On reče: »Otrova me!« I tako oni mene svezahu i mučiše, dok ne kazah kako je.« Na pitanje Senata: »Sa šta ti je bio mrzak najviše?« — odgovorila je: »Ne znam ništa osim (da) ga ne mogah gledati i drugo nemam što kazati«. Presuda je donesena ovako: »Senat uzme Planu na ispitu, koja i sama sve priznaje i kaže, da je hotela htjela otrovati svoga muža. Stoga je Senat presuđuje na 12 godina robije«¹⁶ (br. 49/75).

¹² Anđuša je valjda obješena, jer gl. 73 kaže: »žena ne može biti ubijena iz puške, jer je puška i strijeljanje samo za onoga, koji pušku nosi i puškom se brani«.

¹³ Stake je po gl. 73. morala biti suđena na smrt.

¹⁴ To je onaj isti, s kojim je krao.

¹⁵ Čl. 39. dozvoljavao je, da se krvnik može ubiti.

¹⁶ Plana je po čl. 73. morala biti osuđena na smrt. Blaže je kažnjena, vjerovatno, stoga, pošto joj je muž ostao živ.

Čl. 73. glasi: Ako bi se kadgod dogodilo, da bi žena kojim god načinom svojemu mužu o glavi radila i njega života lišiti tražila, ovakova se žena ima osuditi na smrt.

III. Blud:

Prestupaka bluda ima mnogo, a nije rijetka ni sodomija. Neki Nikola Đ. »pogriješio je sa njegovom snahom, udovicom Margitom. Prestupljenje zakona obojica priznadoše i dijete bi mrtvo, koje ista Margita kojekakvim načinom udavi, bez da je iko znao«. Senat je osudio Nikolu na 6 mjeseci robije i 130 talijera globe, a Margitu na 6 godina¹⁷ (br. 27/75).

Drugi slučaj: Krstinja, žena popa Đura, imala je »bludan snošaj s nekim Mitrom M. i poslije se dogovore, da bježe u Tursku. Nađu nekog Rada, koji im je kalauzio, u putu uhvati ih noć i noće kod Mitrove sestre. Senat, pošto su krivci priznali krivicu, donio je ovu presudu: »Mitar M. da se prećera preko granice, da se ne smije vratit u državu bez dozvoljenja; Rade na 50 talijera globe za to, što je kalauzio nepoštenim licima, a sestru Mitrovu, koja ih je primila na konak, globe 10 talijera. Pop Đuro, da se može ženit — ma ako crkveni zakon dopušta, budući se je ovo drugom¹⁸ ženio — a Krstinja, kao prestupnica bračnog zakona, da se ne udaje. Dijete¹⁹ da ga drži Krstinja, dok se mogne od majke odvojiti; pola troška za jednu godinu platiće se od uzete spomenute globe, a pola platiće pop Đuro«²⁰ (br. 13/74).

Još samo jedan primjer kolektivne kazne. Neka Marica Đ. rodi vanbračno dijete i optuži Stevana N. Na sudu Stevan dokaže, da je Marica još s petoricom imala posla. Marica se zbuni i Stevan se djelimično izvuče. Senat je presudio svu šestoricu na zakonsko izdržavanje djeteta t. j. da svi plate solidarno 130 talijera i 41 talijer i 4 cvancike troškova. Kako je dijete međutim umrlo, suma od 130 talijera pripala je državi²¹ (br. 27/74).

IV. Krađa:

Krađe su bile rijetke. Razlog tome je bez sumnje taj, što su kazne bile drakonske.

Neki Marko N. i Jovana A. pođu u krađu brava kod Milića P. Milić ih opazi i Jovana ubije na mjestu. Marko je uhvaćen i na sudu je priznao sve. Presuda mu je izrečena ovako: »Po zakonskom paragrafu, da se izaždene preko granice s fameljom, a njegovo da se proda, a od imuća da se da Miliću 20 talijera, a ostatak da se da Marku da nosi preko granice«²² (br. 19/74).

Neki Pipo P. ukrao je u Manastiru Cetinjskom masu stvari (epitrahilj, vozduh, zavjese sa sv. dveri i t. d.). Presuđen je ovako: »Pošto

¹⁷ Nikola je suđen stvarno po čl. 71. Margita za blud nije trebala biti ni kažnjena, jer isti čl. 71. kaže: »U takovoj devojci i udovici (n. pr. koja rodi vanbračno dijete) nema lijeka ničesova«. Za drugu krivicu — udavljenje djeteta — trebala je biti suđena po čl. 74. i osuđena na smrt.

¹⁸ Po drugi put.

¹⁹ Krstinja je imala jedno malo dijete. Iz akata se ne vidi, da li je popovo ili Mitrovo.

²⁰ Mitar je suđen po čl. 69. Po ovom članu ne samo da je krivac gonjen iz zemlje, već i »njegovo imuće da se procijeni i razdijeli kako i onoga, koji samovoljno čovjeka ubije«. Ova klauzula nije unesena u presudu valjda stoga, što Mitar nije imao ništa. Po čl. 72. pop je imao pravo, da ubije i Mitra i Krstinju. Bez sumnje, jedino zahvaljujući njegovom činu, on to nije učinio.

²¹ Po čl. 71. krivac je trebao biti suđen i na 6 mjeseci tamnice, ali pošto se nije dokazalo ko je otac, kazna se nije mogla ni primjeniti.

²² Marko nije suđen po čl. 78. ni po čl. 80. Član 78. predviđa smrtnu kaznu za »lupeža, koji se po treći put uvati u krađi«, a čl. 80. od 20—100 batina. Ova osuda ne može se drukčije protumačiti, no da je Marko uhvaćen po drugi put u krađi, ako se to u presudi ne spominje. Mitru je dato 20 talijera po čl. 79.: »Ko ubije lupeža u krađi, dobija nagrade dvadeset talijera«.

priznade i svojevrijedno na ispitu kaza, presuđuje se po glasu zakonika, da mu se kao lupežu udari 50 toljaga²³ (br. 81/70).

V. Izazivanje na megdan:

Ovih krivica nema malo, vjerovatno stoga, što je čl. 40. dozvoljavao megdan (»Megdani mogu samo megdandžije same dijeliti«.). Svega sam našao jedan slučaj: Neki Laloš Đ. pozvao je na megdan Marka Š. »iz inada i rdavih riječih, koje su imali. Megdan Marko primi, i dogovore se, da se u jutro sijeku«. Ne znam, da li su ovakvi prestupi bili u kompetenciji kapetanskoj, no on je ipak kaznio Laloša »globe 20 t. i zatvorom u tamnicu mjeseca 6. Mi ga tako sudimo i to da se popravi, ako će. I neka znate (piše kapetan Senatu), da smo ga odveć trpjeli, ma već nećemo«. Stvar je došla pred Senat, koji »stvar izvidi i nađe Laloša kriva i presudi ga 1½ mjesec tamnice i sve sudske troškove, koje iznose u sumi 6 talijera«. Senat je, dakle, poništio presudu kapetanovu i krivcu smanjio kaznu²⁴ (br. 23/27).

VI. Zelenaštvo:

I ovi prestupi su rijetki. Stevan M. optužen je, da je uzimao više kamate, no što to zakon dozvoljava (t. j. na 400 talijera uzeo je za vrijeme od 10 mjeseci 25 dana kamatu za cijelu godinu, koja je iznosila po cvanciku po talijer). Stevan je osuđen »da mu se oduzmiše cijela gore naznačena suma novaca, koja po § 90. Zakonika pripada u cijelosti obštoj narodnoj kasi« (br. 27/74).

VII. Pokušaj pobačaja:

Optužen je Petar B., koji je Krstinji M. »davao razne ljekarije, da otruje dijete i mrtvo da izbije, tijekom načinom, da se ne bi doznalo, da je bređa bila«. Krstinjin muž bio je u Carigradu, a dijete je imala sa Perom I. Donesena je ovakva presuda: »Senat, pošto sve tačno doznade, za takovo nečovječno djelo, namjeroubicu deteta presuđuje Petra B. na 25 šibika na pazaru i sve sudske troškove, a Pera I. na 6 mjeseci zatvora o svom trošku i suviše 130 tal. za izdržavanje deteta«²⁵ (br. 46/75).

VIII. Paljevina:

Za paljevinu ima samo jedan slučaj. Neka Plane B. zapalila je, iz osvete prema svome mužu, kuću svoega svekra, tom prilikom izgorjela je svekrva. Plana je pobjegla i sakrila se kod Radovana N. Senat je osudio Planu »na vječitu robiju, a Radovana na 15 dana zatvora zbog toga, da se ne smiju zločinci kriti«²⁶ (br. 40/74).

IX. Rđavo postupanje sa ženom.

Milosava S. žalila se na svog muža Iva »da ne živi s njom kao svojom zakonitom drugom«. Senat ih nekako izmiri i posavjetuje. Na putu kući »Ivo izvadi pušku malu i snjom po glavi Milosavu, koju nagrdi

²³ Pipo nije suđen po čl. 78. (krađa u crkvi, kažnjava se na smrt), već je kažnjen po primjeni 2 alin. čl. 80. »za konja ili vola malog ili velikog batina pedeset«.

²⁴ Ne znam, na osnovu koga je člana osuđen Laloš. O megdanu govori, kako rekosmo samo čl. 40. i kazna je predviđena samo za one megdandžije, koji na megdan pozivaju svjedoke, što ovdje nije bio slučaj. Da je Laloš to učinio, on bi bio kažnjen sa 100 talijera.

²⁵ Petar nije kažnjen po zakonu; batinama su kažnjavani samo lupeži. Bez sumnje, ova strašna kazna izrečena je, da bi se stalo na put strašnim zločinima. Pero je kažnjen po čl. 71., a Krstinja po istom članu ostala je nekažnjena, i ako taj član govori samo »o devojkama i udovicama«.

²⁶ Žena je i za jedan i drugi zločin (čl. 41. i 27.) morala biti osuđena na smrt. Ne vidi se, zašto joj je ova kazna smanjena.

po licu«. Na ponovnom sudu Senat »za takvo grdno djelo presuđuje Iva na 6 mjeseci zatvora o svom trošku«²⁷ (br. 70/76).

Ima još jedan teži slučaj: Živana M. tuži muža Piljena »da je pretuca i bije i da joj je kroz nekoliko mjeseca i ruku slomio, suviše da je rinuo i da je dijete mrtvo izbila«. Presuda glasi: »Senat Piljena kao nesretnjika pram svom zakonitom drugu presuđuje, da se od cijelog imanja dosadanji dug izmiri,²⁸ a na ostataka da uživa Živana, a Piljen da ide kud hoće«²⁹

X. Tuča:

Tuča je običan i čest prestup. Kako smo vidjeli po čl. 31. ostavljeno je sudu, da izriče kaznu prema uvidjavnosti.

Neki Nikola P. u svadi istrgne malu pušku Stevanu N. iza pasa i »svu mu je slomi o glavi«. Senat je presuđio Nikolu »na 10 dana tamnice i 6 t. globe, suviše pušku slomljenu, da napravi Stevanu« (br. 39/75).

Mnogo je teži slučaj Rista P. On se pobio s Gavrilom N. i kad su ljudi priskočili i rastavili ih, Gavriilo krene kući, a Risto ga »iz prijevare« udari kamenom«. Risto je kažnjen, »da prođe između fronta pod šibike«³⁰ (br. 2/69).

Navešćemo samo još dva slučaja nekog čudnog jeromonaha Nikodima. Nikodim nije pristupao sudu, već je događaje, za koje je bio optužen dostavio Senatu napismeno. Tako priča, kako se svadio s nekim Milošem »koji me udario šakom po licu tako, da mi je krv iz usta i iz nosa potekla i čvorljuća više desnog oka iskočila, te za sebe u onaj ma nijesam ni znao, samo sam čuvstvovao utrnuto lice, a po tome bol, kad sam k sebi došao. Onako u jarosti sčepam šteku od biljara,³¹ te mu rascopam glavurdu. Ako sam i kaluđer, jer i ja sam sebi svetinja. Gospodo Senatori, u koliko mi je žao i tegobno, što se ovi škandal sa mnom učini, u toliko mi je žao, što vam dosađujem, za koje prepokorno molim, da me izvinete i da uzmete u blagorazsuđenje i u prizrenje ovu moju nevolju, koju sam na pravdi Boga iskusio« (4/I 69).

Jedva je prošlo deset dana, Nikodim je opet pred sudom. Izbio je dvojicu popova i ovako se pravda pred Senatom: »Gospodo Senatori, ja priznajem, da sam jedak čovjek, te ne mogu ni najmanju uvredu i nepravdu da podnosim, ali što ću, kad me je Bog ovakoga dao! Ja, zaista, nikoga uvrediti neću, dok me ne uvrijedi, a kad me dirne, nek se drži dobro, jer ga ja ostaviti ne mogu, dok ne podijelimo, što smo pomiješali« (13/I. 69).

Presudu ni po jednoj krivici Nikodimovoj nijesam našao. Pošto je Nikodim svešteno lice, bez sumnje je predat vladici na suđenje.

Tražeci podatke u arhivi Senata o famoznom pustolovu crnogorskom Duki od Međuna, ja sam uzgred pravio bilješke, iz kojih je i potekao ovaj članak. Ja nijesam imao namjeru, da pišem istoriju Senata i sudstva uopšte Crnoj Gori. To je ogroman materijal, koji čeka svoga radnika. Ipak, ako ove moje bilješke pobude koga mlađega pravника, da se primi ovoća posla, mislim, da je ovaj članak, u tom slučaju postigao svoju svrhu.

²⁷ Ovaj prestup kažnjava se po čl. 31. Kazna nije precizirana, već se samo kaže »da se stavi u tavnicu ili da plati zemaljsku globu, kako sud za pravo nađe«.

²⁸ Ne vidi se, o kakvom se dugu govori; vjerovatno je govor o parničkim troškovima.

²⁹ Kazna Piljenova prema kazni Ivovoj nesravnivo je teža. Bez sumnje je ovako strogo kažnjen, što je Živana pobacila dijete od udaraca.

³⁰ Ova drakonska kazna ne može se drukčije protumačiti, već da je sud svalio svu težinu na ono »iz prijevare«. Izgleda, da se napadaj iz busije kaznio najstrožijom kaznom — batinama.

³¹ Svada se dogodila u kafani.

Résumé. — Der Direktor des Museums und Archivs in Cetinje der Hauptstadt des ehemaligen Königsreich Montenegro, teilt aus den Akten des montenegrinischen Verwaltungssenats völlig neue Beiträge zur Rechtsgeschichte Montenegros mit. Wenn auch hierbei der Vorgang primitiv war, so ist doch die Anschauung in den kodifizierten Gesetzen original und patriarchalischer Herkunft. Es werden sehr interessante kriminelle Fälle bearbeitet, wie Mord, Vergiftung, Buhlschaft, Diebstahl, Herausforderung zum Zweikampf, Raub, Abtreibungsversuche, Brandlegung, arge Behandlung der Frau und Schlägereien. Von besonderem Interesse sind ausserdem: die primitive Landesstatistik für die administrativen Funktionen des Senats, betreffend die finanziellen Anweisungen, wie auch jene in den Urteilstexten selbst.